

N I K O L A J G O G O L

Nevski prospekt

en andere verhalen

Een recueil

1835 — 1842

Voorwoord

De vier verhalen in dit recueil behoren tot de kern van wat Gogol zelf zijn "Petersburgse verhalen" noemde — een reeks teksten die alle spelen in of rond de hoofdstad van het Russische keizerrijk, en die alle dezelfde grondtoon hebben: de stad is niet wat zij lijkt. De glanzende façades van de Nevski verbergen leegte. De dromen van de kleine ambtenaren eindigen in vernederingen. De werkelijkheid wringt zich op ongemakkelijke manieren. Nevski Prospekt is het langste en rijkste van de vier. Het begint als een lyrisch portret van de beroemde boulevard — zijn uren, zijn gezichten, zijn licht — en wordt dan een dubbel verhaal: de schilder Piskariov die verliefd wordt op een prostituee en zichzelf vernietigt, en de officier Pirogow die een timmermanvrouw najaagt en er schadeloos van af komt. Gogol eindigt met een beroemde passage over de bedrieglijkheid van alles wat de Nevski belooft. Dagboek van een waanzinnige is een van de vroegste en meest radicale psychologische teksten van de Russische literatuur: het dagboek van een kleine ambtenaar die langzaam zijn verstand verliest en zichzelf ten slotte houdt voor de koning van Spanje. Gogol schrijft het van binnenuit, zonder distantie, met een precisie die Dostojevski later zou overtreffen maar nooit vergeten. De calèche is lichter en komischer: een provinciale opschepper die een bezoek van een generaal vreest en zich in zijn eigen rijtuig verstoppt. Het is Gogol op zijn Cherkasovste — humoristisch tot op het punt van het ongemakkelijke. En Een herfstnacht, het kortste van de vier, is een nachtelijk schimmenspel op de grens van droom en waanzin, typisch voor de late Gogol.

— *De redactie*

Inhoud

Nevski prospekt.....	5
Dagboek van een waanzinnige	50
De calèche	76
Een herfstnacht.....	92

Nevski prospekt

Nikolaj Gogol

Nevski prospekt

Niets is mooier dan de Nevski Prospekt, althans in Sint-Petersburg niet: hij maakt de stad tot wat zij is. Welke luister ontbreekt hem, deze schoonste van alle straten? Ik weet dat geen van de arme ambtenaartjes die er wonen hem zou willen ruilen voor al het geluk der aarde. Niet alleen de jongeman van vijfentwintig met zijn fraaie snor en zijn onberispelijk gesneden jas, maar zelfs de oude veteraan met grijze stoppels op de kin en een hoofd zo glad als een zilveren schaal, raakt in vervoering als hij over de Nevski loopt. En de dames! Voor de dames is de Nevski nog aanlokkelijker. En inderdaad, wie zou hij niet bekoren? Zodra je er een stap zet, adem je een sfeer van vrolijkheid in. Al heb je nog zo dringende en gewichtige zaken af te handelen, eenmaal daar vergeet je alles. Dit is de enige plek waar mensen zich vertonen zonder dwang, zonder dat noodzaak of handelsbelang hen drijft, zoals overal elders in Petersburg. Wie je op de Nevski tegenkomt, lijkt minder op een egoïst dan op de andere straten, waar hebzucht, zelfzucht en hebberigheid af te lezen zijn van iedereen die loopt of rijdt. De Nevski is de grote verkeersader van Petersburg. Wie op de Petersburgse of Vyborgse zijde woont en zijn vriend jaren niet heeft gezien op de Peski of bij de Moskouse poort, kan erop rekenen hem hier te ontmoeten. Geen adresboek geeft zo betrouwbare inlichtingen als de Nevski Prospekt. Almachtige Nevski Prospekt! De enige ontspanning voor de arme man in Petersburg! Hoe

smetteloos schoon is hij geveegd, en mijn God, hoeveel voeten laten er hun sporen op na! De lompe, vuile laarzen van de gepensioneerde soldaat, waaronder het graniet lijkt te barsten, de piepkleine, etherische schoentjes van het jonge meisje dat haar hoofd naar de schitterende etalages wendt zoals een zonnebloem naar de zon, het rammelende sabel van de eierzuchtige luitenant die er een scherpe kras in trekt -- alles drukt er de littekens van kracht of zwakte in! Wat een wisselingen ondergaat hij in één enkele dag! Wat een gedaanteveranderingen tussen het ene ochtendgloren en het volgende!

Laten we beginnen bij het vroegste morgenuur, wanneer heel Petersburg ruikt naar heet, versgebakken brood en vol is van oude vrouwtjes in vodden, die hun plundertochten houden naar de kerken en naar medelijdende voorbijgangers. Dan is de Nevski leeg: de dikke winkeliers en hun knechts slapen nog in hun linnen hemden, of ze staan zich in te zepen en drinken hun koffie; bedelaars verdringen zich bij de deuren van de koffiehuisen, waar de slaperige Ganymedes, die gisteren nog als een vlieg met chocoladekopjes rondvloog, nu zonder dat tevoorschijn komt, bezem in de hand, en hun oude taartjes en restjes toewerpt. Arbeiders haasten zich door de straten: soms steken boeren de laan over, op weg naar hun werk, in hoge laarzen vol mortel die zelfs het beroemde schone water van de Екатерининскийkanaal niet heeft kunnen wegwassen. Op dit uur is het voor dames ongepast om zich te vertonen, want de Russen houden ervan hun bedoelingen in ruwe bewoordingen uit te leggen, zoals je zelfs in het theater niet zou horen. Soms sjokt een slaperige ambtenaar voorbij met zijn aktetas onder de arm, als zijn departement via de Nevski ligt. Men mag met zekerheid zeggen dat de Nevski in deze uren, tot twaalf uur, voor

niemand een doel is, maar slechts een doorgang: hij is gevuld met mensen die bezigheden hebben, zorgen en ergernissen, en die geen moment aan de laan zelf denken. Boeren praten over tien kopeken of zeven koperen muntjes; oude mannen en vrouwen gebaren of mompelen in zichzelf, soms met heel opvallende gebaren, maar niemand luistert of lacht om hen, behalve misschien straatjongens in grove hemden, die als bliksemschichten over de Nevski schieten met lege flessen of paren schoenen van de schoenmaker in hun armen. Op dat uur kun je dragen wat je wilt; al zet je een pet op in plaats van een hoed, al steken de punten van je boord te ver uit boven je das, niemand merkt het op.

Tegen twaalf uur dalen alle mogelijke gouverneurs en onderwijzers neer op de Nevski met hun pupillen in fijne batisten kragen. Engelse Joneses en Franse Coco's lopen gearmd met de kinderen die hun zijn toevertrouwd en leggen hun met gepaste ernst uit dat de uithangborden boven de winkels er hangen opdat men weet wat er binnen te koop is. Bleke missen en blozende mademoiselles lopen statig achter hun levendige, kwieke beschermelingen aan en manen hen de rug rechter te houden of de linkerschouder niet te laten zakken; kortom, op dit uur vervult de Nevski zijn opvoedende taak. Maar naarmate het twee uur wordt, worden de gouvernantes, onderwijzers en kinderen schaarser; ten slotte worden ze verdrongen door hun tedere papa's die gearmd lopen met hun prikkelbare echtgenotes in bonte japonnen van alle mogelijke kleuren. Langzaam sluiten zich bij hen aan allen die hun tamelijk gewichtige huiselijke plichten hebben volbracht: een gesprek met de dokter over het weer en de puist op hun neus, navraag naar de gezondheid van hun paarden en hun begaafde kinderen, het lezen van een hoofdartikel en de berichten over

aankomsten en vertrekken in de krant, en ten slotte het drinken van een kop thee of koffie. Ook voegen zich bij hen zij die het benijdenswaardige lot hebben een ambt te bekleden met bijzondere opdrachten, en zij die in het ministerie van Buitenlandse Zaken dienen en zich onderscheiden door de waardigheid van hun bezigheden en gewoonten. Mijn God! Wat een schitterende betrekkingen en plichten bestaan er! Hoe verheffen en verzachten ze de ziel! Maar helaas, ik dien niet en mag het genoeg niet smaken het verfijnde gedrag van mijn meerderen gade te slaan. Alles wat je op de Nevski tegenkomt, ademt fatsoen: de heren in lange jassen met de handen in de zakken, de dames in roze, witte of lichtblauwe satijnen mantels en modieuze hoeden. Hier zie je unieke bakkebaarden, die met buitengewone en verbazingwekkende elegantie onder de das afhangen, fluwelen, satijnen bakkebaarden, zwart als sabel of als kool, maar helaas! steeds het eigendom van ambtenaren van Buitenlandse Zaken. De Voorzienigheid heeft zwarte bakkebaarden onthouden aan ambtenaren van andere departementen; tot hun grote ergernis moeten ze rode dragen. Hier zie je wonderbaarlijke snorren, waar geen pen of penseel recht aan kan doen, snorren waaraan het beste deel van een leven is gewijd, het voorwerp van langdurige verzorging dag en nacht; snorren waarop betoverende parfums worden gestrooid en waarop de zeldzaamste en duurste pommades worden gesmeerd; snorren die 's nachts in het kostbaarste perkament worden gewikkeld; snorren waaraan hun bezitters de ontroerendste toewijding betonen en die de afgunst wekken van voorbijgangers. Duizenden soorten hoeden, japonnen en sjaals, luchtig en felgekleurd, waarvoor hun eigenaars soms twee volle dagen in aanbidding leven, verblinden iedereen op de Nevski. Het lijkt wel een zee van vlinders die van hun bloemen

zijn opgestegen en zweven in een schitterende wolk boven de kevers van het mannelijk geslacht. Hier ontmoet je tailles van een slankheid die de stoutste dromen overtreft, niet dikker dan de hals van een fles, en je stapt eerbiedig opzij uit vrees een onhandige por te geven met een onbeleefde elleboog; je hart bonst van schrik dat een onvoorzichtige ademtocht deze verfijnde scheppingen van kunst en natuur in tweeën zou breken. En de mouwen van de dames die je op de Nevski ziet! Ach, hoe verrukkelijk! Ze lijken op twee luchtballons, en de dame zou plotseling de lucht in kunnen zweven als haar begeleider haar niet vasthield; want voor een dame zou het even gemakkelijk en aangenaam zijn op te stijgen als voor een glas champagne om naar de lippen te worden gebracht. Nergens buigt men zo waardig en gemakkelijk als op de Nevski. Hier ontmoet je een unieke glimlach, de hoogste graad van kunst, die je soms doet smelten van genoeg, soms je hoofd doet buigen en je lager dan het gras doet voelen, soms je hoofd hoog doet houden en je verheven boven de toren van de Admiraliteit. Hier hoor je mensen praten over een concert of het weer met buitengewone waardigheid en besef van eigen belangrijkheid. Hier tref je duizend ongelooflijke typen en gestalten aan. Goede hemel! Wat een zonderlinge figuren kom je tegen op de Nevski Prospekt! Er zijn er velen die je, als ze je passeren, onwillekeurig naar je laarzen staren en, eenmaal voorbij, zich omdraaien om de slippen van je jas te bekijken. Ik heb nooit kunnen ontdekken waarom. Eerst dacht ik dat het schoenmakers waren, maar dat zijn ze niet: het zijn meestal ambtenaren van allerlei departementen, en velen van hen zijn zeer bedreven in het doorsturen van een zaak van het ene departement naar het andere; of het zijn mensen die hun tijd doorbrengen met wandelen of kranten lezen in restaurants -- kortom, meestal heel fatsoenlijke

lieden. In dit gezegende uur tussen twee en drie uur 's middags, wanneer iedereen over de Nevski schijnt te lopen, wordt alles tentoongesteld wat het genie van de mens heeft voortgebracht. De een pronkt met een keurige overjas met de beste beverkraag, de tweede met een mooie Griekse neus, de derde met schitterende bakkebaarden, de vierde met een paar mooie ogen en een wonderlijke hoed, de vijfde met een zegelring aan een kwieke wijsvinger, de zesde met een voet in een betoverend schoentje, de zevende met een das die verbazing wekt, en de achtste met een snor die je met stomheid slaat. Maar drie uur slaat en de vertoning is voorbij, de menigte wordt dunner... Om drie uur treedt een nieuwe verandering in. Plotseling is het lente op de Nevski: hij is bedekt met ambtenaren in groene uniformen. Hongrige titularen, lagere raadslieden en andere raden haasten zich hun pas te versnellen. Jonge collegeregistrateurs en provinciale en collegesecretarissen haasten zich om op tijd te zijn en met waardige houding over de Nevski te paraderen, alsof ze de laatste zes uur niet op kantoor hebben gezeten. Maar de oudere collegesecretarissen en titularen en lagere raadslieden lopen snel met gebogen hoofd: ze hebben geen zin om voorbijgangers te bekijken; ze hebben zich nog niet helemaal losgerukt van hun kantoorzorgen; in hun hoofd zit een volledige lijst van begonnen en nog niet afgeronde werkzaamheden; langdurig zien ze in plaats van uithangborden een kartonnen rek met papieren of het volle gezicht van hun chef.

Vanaf vier uur is de Nevski leeg, en je komt nauwelijks een ambtenaar tegen. Een naaister uit een winkel rent eroverheen met een doos in haar handen. Een beklagenswaardig slachtoffer van een welwillende advocaat, in een versleten franjejas; een zonderlinge bezoeker voor wie alle uren gelijk zijn; een lange, magere Engelse